

אסטרטגיה של פיתוח

הארצות המתפתחות: הווה ועתיד

ד. הורוביץ

ובעית הספקת המזון בעולם עלולה להחמיר הרבה. עוד מוקד של הדינמיקה הוא בתחום ההשקעות. הצמיחה הכלכלית, רמת הייצור לנפש, הם במידה גדולה מאוד פונקציה של השקעות. לפי חישוב שנעשה במחלקת המחקר של בנק ישראל מגיעה עתה השקעת ההון השנתית לנפש ל-213 דולר במדינות המפותחות ול-17 דולר בלבד במדינות המתפתחות, כלומר יחס של 1 כנגד 12.5. יחס זה, אם יתמיד, משמעותו לגבי העתיד קודרת מאוד. ואכן היקף ההשקעות וכיוונן מעידים על הגדלה מהירה של התהום הפעורה בין שני חלקי העולם שיחסם הכמותי בסוף המאה הזאת יהיה 3:1.

ננסה עתה לנתח את מגמות ההתפתחות בשלוש שות מוקדי הדינמיקה שהזכרנו.

ראשית, קצב ריבוי האוכלוסיה במדינות המתפתחות הוא כ-2.5 אחוזים לשנה. אוכלוסית העור-לם כולו תוכפל עד סוף המאה הנוכחית, אולם כ-72 אחוזים למאה ממנה חיים באזורי העולם המתפתחים, וכמחציתה ביבשת אסיה בלבד. הרי-בוי הטבעי המהיר באזורים הבלתי מפותחים גורם ללחץ גובר לאין שיעור על מקורות מוגבלים. מנהיגי העולם הכריזו בדצמבר 1967:

"יש להכיר בבעית האוכלוסיה כיסוד העיקרי בתכנון לאומי לטווח ארוך, ובעובדה כי גידול מהיר מדי באוכלוסיה מסכל את המאמצים להעלות את רמת החיים, לקדם את החינוך, לשפר את הבריאות והמצב הסניטרי, לספק דיור משופר ותחבורה טובה יותר, להרחיב את אפשרויות התרבות, ואמצעי הבידור – ובכמה מדינות אפילו לספק מזון בכמויות מספיקות".

כלומר, בסוף המאה הזאת יכבד למלא את המשימה של הקטנת הפער, והעומס יפול על חלק קטן יותר של האנושות.

לכן, התשובה הראשונה לבעית האסטרטגיה של הפיתוח בארצות המתפתחות היא בתחום הדי-

הפיתוח של בעית יחסי הגומלין בין העולם המפותח והבלתי מפותח, והדיון על אסטרטגיה של פיתוח לשם גישור התהום בין שני שלישי האנושות בארצות הבלתי מפותחות והשליש במדינות הנמצאות על רמת תיעוש ופיתוח גבוהה לוקה בגישה סטאטית לעצם הבעיה ופתרונותיה. מדאיגה ביותר היא הדינמיקה של ההתפתחות, שיש לה תוצאות מצטברות בעלות משמעות חמורה ביותר. דינמיקה זו משתקפת בשלוש נקודות מוקד עיקריות: בדימוגרפיה, מזון, והשקעות.

התחזית הדימוגרפית, אם תימשכנה המגמות הקיימות, רואה את הכפלת אוכלוסיית העולם בסוף המאה הזאת ותמורה יסודית בהרכבה. אם כיום שני שלישים של האנושות חיים בארצות בלתי מפותחות, הרי בסוף המאה הזאת ישתנה היחס: יותר משלושת רבעי האנושות יחיו בארצות הבלתי מפותחות ורק רבע אחד בארצות המתועשות. המגמה של תוספת תפוקה לאומית גולמית גבוהה בעולם המפותח ופיגור בעולם הבלתי מפותח, תתמיד. וכד בבד עם גידול הפער תרבינה הסכנות הפוליטיות, הכלכליות והתרבותיות הכרוכות בדבר. אם בסוף המאה יהיו שלושה אנשים בארצות בלתי מפותחות לעומת איש אחד בארצות המפותחות, פירוש הדבר, שמצד אחד יתמעט באופן יחסי מספר האנשים השולטים על ציוד ויכולת-ייצור עם טכנולוגיה גבוהה לנפש, ומצד אחר תחול התמעטות יחסית של המשאבים החמריים למספר גדול יותר של אנשים. (אין לשכוח, כי כאן חשובים לא רק היחסים הכמותיים אלא גם הרמה המוחלטת של תצרוכת וביקוש).

מוקד אחר של הדינמיקה השלילית הוא בעית המזון. התחזית מראה שבמחצית השניה של שנות השבעים עוד יתרחבו האזורים שיש בהם מחסור לעומת המצב כיום, ביחוד בכמה מארצות אסיה,

אשר להגדלת התפוקה החקלאית, הרי הטכנו-
 לוגיה האגררו-טכנית החדשה מאפשרת זאת.
 ארגון המזון והחקלאות של האו"ם מוסר על
 קיפאון בייצור המזון בעולם בשנים האחרונות,
 בעוד שצרכי המזון של המדינות המתפתחות עד
 1985 יוכפלו לעומת היום. בדין-וחשבון שלו על
 "מצב המזון והחקלאות ב-1967" קובע הארגון,
 כי "ייצור המזון לנפש במדינות המתפתחות נא-
 מד כקטן ב-4 אחוזים ב-1966 לעומת היקפו בש-
 נת השיא של 1964, והוא הנמוך מכל שנה מאז
 1957". הרמה הנוכחית של ייצור המזון במדינות
 המתפתחות היא נמוכה, ואין בה כדי להבטיח
 רמה נאותה של תזונה. כמחצית אוכלוסית העו-
 לם סובלת מרעב או תת-תזונה. בה בעת סובלים
 האזורים החקלאיים של המדינות המתפתחות מ-
 אבטלה או מתת-תעסוקה, וקיים מאגר עצום של
 כוח עבודה שאינו מנוצל לשם קידום כלכלי.

הדוגמה הבולטת לאפשרויות הגדלה מהירה של
 התפוקה החקלאית היא מדינת ישראל. הייצור
 החקלאי בישראל גדל תוך עשור שנים אחד, בין
 1955 ו-1965, ב-156 אחוזים במונחים ריאליים,
 בעוד שהתעסוקה בחקלאות גדלה באותה עת
 ב-6.5 אחוזים בלבד. ערך הייצור החקלאי למו-
 עסק בחקלאות גדל ביותר מ-140 אחוזים, והוא
 כיום, בממוצע, גדול אצלנו פי עשרה מאשר במ-
 דינות המתפתחות, וגדול אף מזה של צרפת, גר-
 מניה ויאפאן. בקצת מענפי החקלאות, כגון ייצור
 חלב, הושגו בישראל היבולים הגבוהים ביותר
 ליחידת ייצור בעולם. תוצאות אלה הושגו על ידי
 ניצול אמצעי ההון והמדע. השטח המושקע גדל
 תוך עשור אחד ב-74 אחוז, וערך התפוקה החק-
 לאית הכוללת גדל ב-23 אחוזים תוך עשור אחד.
 אם אפשר יהיה להרחיב את הייצור החקלאי של
 המדינות המתפתחות עד 1985 באותו שיעור שג-
 דל הייצור החקלאי של ישראל, שמונה אחוזים
 לשנה, יתכן לסתום את הפער הצפוי בין הביקוש
 למזון והיצעו ולשפר רמת התזונה בעולם כולו.

אולם הגדלת התפוקה החקלאית מעלה בעיה
 אחרת: זו של אבטלה, אבטלה חלקית ואבטלה
 סמויה, בעיקר בישוב החקלאי של הארצות המת-

מוגרפי. אמנם הממשלות השונות, וביחוד ממש-
 לת הודו, עושות מאמצים גדולים לווסת את רי-
 בוי האוכלוסיה ולהאט את קצבו. באופן תיאורטי
 דבר זה אפשרי. אכן בארץ אחת — יאפאן — הצ-
 ליח הדבר כמעט בשלימות. אולם המעצורים ה-
 פסיכולוגיים, התרבותיים והדתיים להחדרת שיטת
 "תכנון המשפחה" בהודו, על חצי מיליון כפריה
 ועל רוב תושבים נבערים, הם עצומים, הוא הדין,
 אמנם במידה פחותה, באמריקה הלטינית. בלי אס-
 טרטגיה דמוגרפית יתמיד הפער העצום ברמת
 החיים בין העולם המפותח והבלתי מפותח, ואף
 יגדל לאין שיעור. הצמיחה הכלכלית לנפש באר-
 צות הבלתי מפותחות זעומה היא, אף כי התפוקה
 בכל אחת מן הארצות האלה גדלה באופן יחסי
 אפילו קצת יותר מהר מאשר בארצות המפותחות.
 הריבוי הטבעי שם לאל התקדמות זו כמעט לחלו-
 טין, ולפי הקצב הנוכחי הרי הכפלת ההכנסה הל-
 אומית הקיימת — 100 דולר בממוצע לנפש —
 היא משימה לדורות והקטנת הפער משימה למ-
 אות שנים; שכן לעת עתה הולך הפער וגדל מש-
 נה לשנה, בעיקר לרגל היציבות הדמוגרפית באר-
 צות מפותחות המלווה בעליית התפוקה בשעור
 של ארבעה עד חמישה אחוזים לשנה.

הצמיחה הכלכלית היא, כפי שציינו כבר, במי-
 דה מכרעת פונקציה של השקעות. כל עוד ההש-
 קעה לנפש בארצות המפותחות גדולה פי שנים-
 עשר וחצי מאשר בארצות בלתי מפותחות, יגדל,
 על פי התחזית, הפער. בעיה זו מחמירה עם כל
 התקדמות טכנולוגית המגדילה את יחידת ההש-
 קעה המוחלטת לנפש הדרושה לצמיחה הכלכ-
 לית. זאת ועוד אחרת: הרכב ההשקעות בעידן
 הטכנולוגיה המתקדמת בקצב מסחרר מחייב הג-
 דלת הרכיב של חומר אנושי מיומן, בעל רמת
 השכלה גבוהה, החסר כמעט לחלוטין בארצות
 הבלתי מפותחות. צמיחה כלכלית בזמננו אומרת
 יחידת ציוד גדולה יותר לנפש ואחוז גדול יותר
 של בעלי רמה טכנולוגית והתמחות גבוהה.

האסטרטגיה הכלכלית לתקופה הקרובה היא
 אפוא בשלש זרועות: ויסות דימוגרפי, הגדלת הת-
 פוקה החקלאית לנפש, גיוון המשק ותיעוש מואץ.

יה, בסופו של דבר, מעבר לענפים מכניסים יותר. החלוקה החדשה של תפקידים כלכליים, המתגשמת בעולם בלאו הכי, יש לעודדה ולא לסכלה. מבחינה כלכלית, הפתרון המציאותי לבעיית המדינות המתפתחות הוא התייעוש והגיוון של משיקיהן. אפשר להחיש את תהליך התייעוש על ידי הרחבת היקף השווקים המקומיים, על ידי מימון הגדלת פתע בצריכת שני השלישים הפחות מפותחים של האנושות, תהליך שיניח להם ליהנות מהכדאיות של ייצור בסדרי גודל בהתפתחותם הכלכלית. מימון של גידול הצריכה בשלבים הראשונים של תהליך התייעוש תהא לו איפוא חשיבות מרובה לקיום המינימום הדרוש, מבחינה כלכלית וטכנולוגית, לפיתוח תעשיות חדשות. ברי, ביטול הגבלות הסחר הוא תנאי להתפתחות כזו.

מעבר כוח-עבודה במדינות המתפתחות מהחלקאות לתעשייה, שיהיה מלווה בהתרחבות רבת-ממדים בתפוקת החקלאות ומעבר מתעשיות פשוטות לתעשיות בעלות עידון גבוה במדינות התעשייה המפותחות, יהיה צעד גדול קדימה לקראת פתרון בעיותיו הכלכליות של המין האנושי. המפכה התעשיינית השנייה היא חיונית ממש כמו המהפכה החקלאית של הרחבת הייצור והתפוקה. המפתח להגדלת התפוקה החקלאית ולגיוון המשיק על-ידי תיעוש הוא בראש וראשונה בתחום ההשקעות. אין דרך לפעולה באחת משלוש הזרועות: ויסות דמוגרפי, הגדלת התפוקה החקלאית ותיעוש אלא בהפעלתן באופן מקביל ובזמן אחד כדי שיחסי הגומלין של שלושת התהליכים האלה ישתקפו בתנועה מוליקולרית במשק, המשנה באופן מהפכני את המבנה ואת הרמה של התפתחות הכלכלית. כלומר, מדיניות זו מחייבת זרם הון עצום לשם פריצה חד-פעמית, כי אין לחולל את התהליכים האלה על-ידי הסתגנות איטית. הזרם צריך להיות עצום, כדי שישמש מנוף להרחבת פתאומית של השוק, המעודדת את הייצור.

הכלכלה התעשיינית המפותחת של המערב התבססה על יצירת הון עקב קיצוץ בלי רתת של רמת החיים של חלקים גדולים מאוכלוסייתו במאות השמונה-עשרה והתשע-עשרה. פתרון כזה

פתחות. מיליוני איכרים היו נעשים למיותרים בחקלאות של הארצות הבלתי מפותחות על-ידי עלית הפריון החקלאי ופריון הייצור בארצות אלה, כלומר, על ידי מהפכה אגרו-טכנית. עתודה זאת של כוח-אדם מתבזבזת כיום. כל העלאה בתפוקה החקלאית לעובד היתה מגדילה אותה במידה עצומה, לפעמים עד 50% של המועסקים בחקלאות בארצות אלה. הבעיה מחמירה על ידי כך, כי זהו עומס שהמשק אינו יכול לשאתו. הדבר גורם סבל עצום למובטלים ויוצר בעיה של מאזן-תשלומים בארצות אלה. לכן, בד בבד עם הגדלת התפוקה החקלאית יש להפעיל את הזרוע השלישית של המדיניות הכלכלית המכוונת לצמיחה הכלכלית, והיא גיוון המשק ותייעושו.

כיצד לצמצם, על ידי תיעוש, את הפער הקיים בין רמת החיים של שני שלישי האנושות החיים במדינות פחות מפותחות לבין רמת החיים של השליש החי במדינות העשירות? הרחבת הייצור התעשייני תוכל, מצד אחד, לספוג את כוח-העבודה שייפלט מהחקלאות עקב הגידול בפריון החקלאות והיסול האבטלה או התת-תעסוקה באזורים החקלאיים, ומצד אחר, תעודד צמיחה כלכלית מהירה, תביא לשיפור מאזני התשלומים של המדינות המתפתחות ותוסיף על עושר העולם.

ההכנסה מתעשייה לגולגולת היא גבוהה בהרבה מזו הנובעת מחקלאות התלויה בשוק המקומי. מיפנה כזה יצריך שינוי נוקב במדיניות הסחר, שינוי שיבטיח גישה חפשית לשוקי העולם עבור מוצרי התעשייה של המדינות המתפתחות. מדיניות כזו תעודד את החשת המעבר במדינות המפותחות לתעשיות מעודנות, כגון אלקטרוניקה, אנרגיה אטומית וכימיקלים, וכן נכסיהם קעה. זוהי המהפכה התעשיינית השנייה. בטווח ארוך, היא תפצה די והותר את המדינות המפותחות על כל צמצום אפשרי שיחול בתפוקת אחרים מענפי התעשייה הקלה שלהן המייצרים מוצרי צריכה פשוטים. תהליך זה יעמיד צרכנים חדשים לנכסי ההשקעה המיוצרים על ידי המדינות המפותחות ביותר ויהיה איפוא לטובת הכלל. המעבר לתעשיות מעודנות במדינות המפותחות יה

רי ההשקעה. תפוקתן מצטמקת בעתות-נסיגה פי ארבעה או חמשה לעומת שיעורי ההצטמקות של תעשיות אחרות. העברת הון לארצות מתפתחות, בעיקר בתקופות נסיגה, יש בה כדי לשכך את התנודות העזות בין גאות ושפל בעולם המתועש. כיום הגיעה העברת ההון לקפאון ברמה של עשרה מיליארד דולר נטו בקירוב. קפאון זה פי-רושו המעשי נסיגה, אם נביא בחשבון (א) את הגידול המהיר של האוכלוסיה בארצות המתפתחות, שבעטיו מצטמצם סכום ההון המועבר, לנ-פש; (ב) את הירידה הניכרת במחירי המוצרים הראשוניים לעומת התייקרותם של מוצרי השק-עה ומוצרי תעשייה, המבטלת חלק מן הערך הרי-אלי של ההון המועבר. הסכום המוחלט של הון אף הוא עלול להצטמצם עם ריבוי עומס תשלומי החובות.

זרימת ההון מהמדינות המפותחות למדינות ה-מתפתחות עדיין היא סטאטית פחות או יותר. כאן מקום לערער את האשליה כי אפשר לפ-תור את בעיית העולם המתפתח בעזרת השקעות פרטיות. דוח הוועדה לסיוע בתחומי הפיתוח (D.A.C.) קובע בענין זה:

"למרבה הצער מתברר, כי הגידול בהעברות הון נטו ממקורות ציבוריים לצרכי הלוואות קוון כליל, ולמעלה מזה, על-ידי ירידה בהשקעות הפרטיות. הירידה באה חרף מאמציהן המוגברים של ממש-לות בארצות מפותחות שונות לעודד השקעות פרטיות".

ההון הפרטי אינו נמשך להשקעות במדינות אלה בשל רווחיות נמוכה, העדר כוח-אדם מקצו-עי, שירותי מדע מוגבלים, שוקי פנים מצומצמים וסיכון גבוה יותר. סיוע כלכלי, ממשלתי ובין-לאומי, הפך איפוא למכשיר חשוב להעברת הון מן הארצות המפותחות לארצות מתפתחות. אולם בשעה זו פוחת הסיוע והולך, בין אם מודדים אותו לפי צרכי המדינות המתפתחות ובין אם קנה-המי-דה הוא יכולתן של הארצות המפותחות. הבנק העולמי אומד את יכולת הקליטה הכספית של הארצות המתפתחות בצורה פרודוקטיבית ויעילה בסכום של שלושה עד ארבעה מיליארד דולר לש-נה למעלה מן ההיקף הקיים של העברות-הון.

אינו עומד, באותו קנה-מידה, לרשות המדינות המתפתחות — משום רמת מחייתן המינימאלית, שאין לדלות ממנה הרבה לשם השקעה. יתר על כן, הטכנולוגיה המודרנית מדגישה את חשיבות ההון בהשקעה. מלבד זאת, אפילו כיום, כשמונים א-חזו מהון ההשקעה הנוצר במדינות הפחות מפר-תחות מקורם במקורות מקומיים של היסכון וה-צבר הון. ארבע חמישיות מההשקעה במדינות ה-מתפתחות באות ממקורות מקומיים הנסחטים מ-אוכלוסיה החיה ברמת קיום מינימאלית ואף למ-טה ממנה, ואפילו התפתחות זו, הנראית לכאורה חיובית, היא בבחינת אליה וקוץ בה. פירושה הוא צמצום בצריכת המוצרים המקומיים, כיון שבדרך כלל נכסי ההשקעה הם מיובאים. ככל שהדבר נש-מע פרדוקסלי — בעולם הפחות מפותח חיוני הוא לממן את הצריכה הראשונית כמעט בה במידה שחיוני הוא לממן את הפיתוח. הכוח הדוחף ה-עיקרי להרחבת הייצור הוא בראש ובראשונה שוק גדול יותר. בשלב הראשון של הפיתוח, הרי צרי-כה גבוהה יותר מגבירה את הביקוש ומאפשרת הקמת מפעלים רבים שאפשרות קיומם מותנית בקיום הכדאיות של ייצור בסדרי גודל. נסיונן של המדינות המתוארות כמוצלחות מבחינת הפיתוח מראה כי התפתחותן נשענה בראש ובראשונה על ביקוש אפקטיבי ששימש בסיס לייצור נושא פי-רות בכמה ענפי תעשייה. יתר על כן, פרויון היי-צור ויעילותו יגדלו בעקבות העלאת רמת הצרי-כה עם שיפור החינוך והתזונה. רק על ידי פריצה חזיתית הצליחו כמה מדינות להגיע להישגים מר-שימים של פיתוח וקידמה.

בעוד שבמאות השמונה-עשרה והתשע-עש-רה לא היתה במערב אלטרנטיבה להצבר פנימי של הון, הרי זו קיימת בימינו בצורת המכשיר הפשוט ששמו העברת הון. הסבל הכרוך בהצבר-הון ראשוני הומתק במידה ניכרת על ידי העב-רת הון מארצות מפותחות לאזורים חדשים כגון ארצות הברית, קנדה ואוסטרליה. גם כיום המש-אבים קיימים, מלבד זאת יש עודף של כושר יי-צור במערב. הנסיגות המחזוריות במשקים המ-פוחחים פוגעות בעיקר בתעשיות המייצרות מוצ-

של הבנק העולמי על-ידי הנשיא וודס כדוגמאות להצלחה בגידול הכלכלי, מוכיחות שהשקעות הן תנאי עיקרי לפיתוח, אף כי לא התנאי היחיד.

זרימת ההון למדינות מתפתחות, כחלק מן ה- תוצר הלאומי הגולמי, נמצאת, כאמור, בתהליך של ירידה. נטל החובות יחריף תהליך זה של ה- פחתת הסיוע. כבר היום בולע פרעון החובות - קרן וריבית - כמחצית הסיוע הניתן לארצות ה- מתפתחות. ברגע כלשהו בשנות השבעים תגיע שעת האפס, כשפרעון החובות ותשלומי הריבית יהיו שווים לשיעור הסיוע לארצות המתפתחות, אם לא תגבר זרימת ההון.

השקעות תלויות במידה רבה בזרימת הון, וצ- מיחה כלכלית היא פונקציה של השקעה.

בשנות הששים גדלו במידה ניכרת שוקי ההון של המדינות המפותחות. אמנם נכון כי רבים מ- שווקים אלה היו מתוחים בשנים האחרונות. אבל הסיבה לכך נעוצה בעובדה שהביקוש להלוואות ארוכות-מועד גדל אף מהר יותר מן ההיצע. אולם הלחץ בשווקים לא נבע תמיד ממינוס חסכון. כפי שנאמר לאחרונה בדין-וחשבון של הקהילה הכל- כלית האירופית, הלחץ הקיים בשוקי ההון נובע פחות מחסכון בלתי מספיק מאשר מאי-יכולת ל- הגיע לתיאום נכון בין ההיצע והביקוש בשווקים שבסיסם צר מדי.

וכל זאת, כמובן, בתנאי כי זרימת ההון למדי- נות המתפתחות לא תיחשב כמותרות לאחר סיפוק כל שאר הצרכים.

הטענה ההגיונית ביותר, לכאורה, שטוענים נגד הגשמת התכנית של העברת הון מהירה ורבת הי- קף (תכנית הורוביץ), היא זו הנוגעת לשוק הכס- פים המתוח. אולם שוק הכספים לעולם יהיה מתוח, כל עוד עולה עקומת הפעילות הכלכלית. אפשר להפיג את המתח רק בתנאים של נסיגה כלכלית. משק המצוי במצב של דריכה במקום, שהביקוש שלו להון הוא מצומצם, יביא לידי התאמה בין היצע כספים לביקוש בשוקי ההון על רמה גמור- כה יותר, האם רצוי הדבר באמת? קשר גומלין מוחשי בין צמיחה כלכלית מוצצת לבין המתח בשוקי ההון, שנגרם על-ידי ביקוש גובר להון,

אשר ליכלתו של העולם המפותח, הרי הנתונים הבאים, המשקפים את שיעור הסיוע הכלכלי לעו- מת התוצר הלאומי הגלמי בחלק זה של העולם, הם מאירי עיניים: מתוך התוצר הלאומי הגלמי של חלק-העולם המפותח, שהגיע לסכום של 1,565 מיליארד דולר בשנת 1966, הוקדש לפיתוחן של הארצות המתפתחות סכום של 9.7 מיליארד דולר, או פחות משני שלישים של אחוז אחד. יתר על כן, חלק מסויים מסכום זה מורכב מאשראי מסחרי, כגון מימון-יצוא והסדרים קצרי-מועד אחרים. התמעטות הסיוע לאומות המתפתחות ביחס לתו- צר הלאומי הגולמי מעיד על חוסר-הישע, חוסר- התועלת והכשלון בתקופה גורלית זו לאנושות. הנה נתונים מדגימים: בעוד שבשנת 1962 היווה זרם המשאבים הפיננסיים שהוכוונו לעולם המת- פתח 0.76 אחוז מן התוצר הלאומי הגלמי של ה- מדינות המפותחות, הוא ירד ל-0.70 האחוז בשנת 1963, הצטמצם בשנת 1964 ל-0.69 האחוז, ובש- נת 1966 הצטמק ל-0.62 האחוז.

לנוכח נתונים אלה מחמירה הבעייה העומדת לפנינו יותר ויותר. היכן תבקשנה המדינות המת- פתחות את ההון הדרוש להן? האפשרות של הצ- בר הון פנימי מוגבלת בהכרח על-ידי רמת ההכ- נסות הנמוכה לנפש בארצות המתפתחות. יתר על כן, קשה לגזור על אנשים הסובלים חרפת רעב כי ידלו מתוכם כל קורטוב אפשרות להגברת ה- חסכון, בה בשעה שבעולם המפותח גדל התוצר הלאומי הגלמי בכ-60 מיליארד דולר לשנה. כיום נצבר הון פנימי בשיעור של עד ארבע-חמישיות מן ההשקעה הכוללת במדינות המתפתחות, אבל יש להשלימו, במידה גדולה הרבה יותר, בהעברת מקורות מן העולם המפותח; בייחוד משום שה- טכנולוגיה החדשה מצריכה השקעות-הון בסכו- מים גדולים. גם אם ילכו בדרך זו של העברת משאבים גדולים, תהא דרך הפיתוח דרך ארוכה וקשה; אבל, בין שאר הגורמים, הפיתוח הוא קו- דם כל פונקציה של השקעות הון. מרבית האר- צות הללו, כגון איראן, ישראל, קוריאה, מאלזיה, מכסיקו, פאקיסטאן, טאיוואן, תאילנד, תוניסיה, ונזואלה ויוגוסלאויה, שהוגדרו בוועידה האחרונה

מוזרם דרך הארצות הבלתי מפותחות, באמצעות הבנק העולמי או איגוד הפיתוח הבין-לאומי. רק משפט קדום ומושגים נוקשים מונעים את השי- לוב הזה בפתרון שתי הבעיות כאחת, על-ידי אס- טרטיגיה של פיתוח המושתתת על פתרון בעית הנזילות הבין-לאומית.

אם אמנם יצירת הכסף הנוסף נחוצה, מחויבת המציאות ורצויה, כפי שאומרות החלטות ועידת הקרן, הרי אין סיבה לא להזרימו בצינורות האר- צות בלתי מפותחות. מובנת ההתנגדות ליצירת כסף לשם פיתוח, מתוך חשש לאינפלציה, אף כי גם זה תלוי הרבה בממדי יצירת הכסף. אולם כיון שיוצרים כסף נוסף, לא מובן כלל מדוע אין להשתמש בו לפיתוח בשלוש הזרועות של ויסות דמוגרפי, הגדלת התפוקה החקלאית ותיעוש.

דרך זו של פיתוח הריהי בגדר מהפכה כלכלית אמיתית אשר תגדיל את העושר העולמי במידה ש- לא היתה דוגמתה בתולדות האנושות. מאות מיל- יוני אנשים שאינם משתתפים — או משתתפים רק במידה זעומה — בתהליך הייצור העולמי, ה- יו משתלבים בתהליך זה ומגדילים את עושר ה- עולם בממדים כבירים. באופן מקביל היתה עולה התפוקה לנפש והיה גדל מספר המועסקים בעו- לם. התפוקה לנפש — על-ידי ההתקדמות הטכנולו- גית בארצות המפותחות, עם התמחותן בייצור צ- יוד, אמצעי ייצור ותעשיות מעודנות — היתה עולה מעלה מעלה ובקצב מהיר יותר מאשר היום, מ- שום ערכה הגבוה יותר של התוצרת מסוג זה. בו בזמן, היה נוצר שוק עצום בשני שלישים של הא- נושות המתפתחת שבה היו המהפכה התעשינית ועלית תפוקת המזון והחמרים הראשוניים מבי- אים לידי קפיצה עצומה בתוצר הכולל. המהפכה הכלכלית החדשה היתה משחררת כוחות חדשים ומאפשרת במרוצת הימים את הנצחון במלחמה על העוני ויוצרת בסיס לפריחה כלכלית, תרבו- תית ומדעית כבירה.

האלטרנטיבות ברורות: מצד אחד, רעב, אי- יציבות פוליטית ואימת מלחמה גרעינית; ומצד אחר, שימוש באסטרגיה נכונה ונועות של פי- תוח לשם התגברות על העוני ולשם רווחה לכל.

גורם למצב פרדוקסלי, שבו נאמר לנו כי ככל שגדל השגשוג ומואצת העליה בתוצר הלאומי הגלמי של העולם המפותח, כן מצטמצמות האפ- שריות להרחבת זרימת ההון לארצות המתפת- חות, שכן ברווחה, בתעסוקה מלאה ובגידול כל- כלי מהיר כרוכים בגומלין שוקי כספים מתוחים. אני מודה, כי קצרה בינתי מתפוס הגיון מעין זה. כמובן, את הפתרון יש לבקש בהענקת זכויות- עדיפות. יתר על כן, תמיד אפשר לגרום מתיחות- שווקים באמצעות מדיניות כלכלית המגדילה את הביקוש הפנימי הממשי ואת ההשקעות בארצות המפותחות. ביקוש מתרחב והשקעות גדלות הם במידה ניכרת פונקציה של מדיניות.

לא אעמוד כאן על האפשרויות של הסדרים פיננסיים שהיו מגבירים את זרם ההון מהעולם ה- מפותח למתפתח, על ידי השימוש בשיטת המכ- פיל, כלומר, הנעת כמויות הון גדולות על ידי זיק הדלקה קטן (כגון זה הקרוי "תכנית הורו- ביץ"). אולם לאור ההתפתחויות בעולם, וביחוד מה שקרה בימים האחרונים, ברצוני לעמוד על פתרון אחר, מחויב-המציאות, לאור בהלת הזהב וצמצום הנזילות הבין-לאומית.

השבועות האחרונים הוכיחו ביתר שאת את ה- הכרח בהגשמת אותן ההחלטות שנתקבלו באוק- טובר 1967 בוועידת קרן המטבע הבין-לאומית ב- ריו, התובעות יצירת אמצעי תשלום בין-לאומיים חדשים ונזילות חדשה, בדומה למה שיוצר כל בנק מרכזי בתוך מדינה מפותחת. בכל הארצות המפותחות מתייחסות יצירת הכסף והספקתו ל- היקף הפעולות הכלכליות והתפוקה ולא לזהב. ארצות-הברית ניתקה השבוע את הקשר האחרון בין כיסוי הזהב וכמות הכסף. העולם צועד עתה באותו כיוון בזירה הבין-לאומית. וממילא מגי- עים אנו לשאלה: באיזו מידה אפשר וכדאי לפ- תור את בעית הנזילות הבין-לאומית והספקת כסף בין-לאומי בד-בבד עם בעית הקטנת הפער בין העולם המתפתח והמפותח?

אין כל נימוק הגיוני המחייב שהגדלת הנזילות תהא צמודה לארצות שיש להן כבר רזרבות גדו- לות, ולא יהא חלק ניכר של הנזילות החדשה